

УДК 331.4

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v5.2025.18>**В. Б. Пасічнюк**orcid.org/0000-0002-3123-8033*старший викладач кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін
Національного університету водного господарства та природокористування*

ОСНОВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У сучасному світі безпека людини є основоположним, суттєвим та визначальним явищем. Лише в безпеці людина може розвиватись та, як наслідок органічно співіснувати із іншими людьми в суспільстві. Важливою у цьому ключі є безпека праці та її охорона. Тому саме ці явища завжди будуть актуальними для вивчення.

Відповідно до статті 1 чинного Закону України «Про охорону праці», охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності [1]. У науковій площині, як і в проектах законодавчих актах все частіше застосовується термін «безпека праці» [2]. Проте, проаналізувавши поняття: «охорона праці працівників», «охорона здоров'я працівників», «безпека та здоров'я працівників на роботі», керуючись у першу чергу чинним трудовим законодавством, ми схильні стверджувати, що вони є синонімічними категоріями як за своїм змістом так і законодавчими визначеннями [3, с. 271].

Класифікація видів економічної діяльності (ДК 009:2010) передбачає, що виробництво харчових продуктів є окремим видом промисловості, яка є підвидом переробної промисловості (код «С» згідно вказаного документу) [4].

Очевидно, що задля безпеки, у широкому розумінні, усі промислові підприємства зобов'язані мінімізувати екологічні та інші негативні наслідки провадження своєї господарської діяльності. Така мінімізація забезпечується шляхом впровадження прогресивних технологій у виробництво, змінення законодавства (у тому числі підзаконних та локальних актів), застосування реальних позитивних практик здійснення господарської діяльності, у тому числі щодо забезпечення безпеки і охорони праці на підприємстві.

У свою чергу, чинні міжнародно-правові та національні законодавчі акти передбачають як права в сфері охорони і безпеки праці так і обов'язки а також юридичні, організаційні, технічні засоби і заходи спрямовані на збереження життя і здоров'я у процесі працездатності людини. Їх застосування, в основному належить

до повноважень роботодавця, адже відповідно до статті 13 Закону України «Про охорону праці», саме роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до нормативно-правових актів, а також забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці [1].

Слід зазначити, що серед основних нормативних актів, які регламентують охорону і безпеку праці на підприємствах харчової промисловості є не тільки закони але і чинні підзаконні нормативно-правові акти. Отож, розглянемо основи законодавчого забезпечення охорони праці працівників на підприємствах харчової промисловості.

Конституція України. Серед норм зазначеного документу, можна виділити норми, які регулюють відносини з приводу забезпечення належних, безпечних та необхідних умов праці людини. Вони зосереджені в таких статтях Конституції України: стаття 3 «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»; стаття 36 «Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей»; стаття 44 «Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів»; стаття 45 «Кожен, хто працює, має право на відпочинок»; стаття 9 «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України»; стаття 55 «Права і свободи людини і громадянина захищаються судом»; стаття 60 «Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази»; стаття 68 «Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей»;

стаття 92 «Виключно законами України визначаються»; стаття 119 «Місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують». Окремо слід зазначити про норми статті 43 «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується». У цій статті також міститься норма: «Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці...» Сама вона, на наш погляд, є законодавчою передумовою та конституційним підґрунтям формування чинного законодавства про охорону і безпеку праці. На наш погляд, вказані норми Конституції України від 28 червня 1996 року відіграли надзвичайно важливе значення в побудові сучасного законодавства про охорону та безпеку праці [5, с. 119].

Кодекс законів про працю України. В Кодексі законів про працю України міститься окрема глава яка називається «Охорона праці». Зміст норм цієї глави, загалом направлений на ефективне забезпечення права працівників на належну охорону і безпеку праці. В різних статтях цього розділу встановлюються права і обов'язки працівників, роботодавців, сфера компетенції трудових колективів, професійних спілок, їх уповноважених органів, служб з охорони праці та інших органів, установ і організацій щодо охорони праці.

Відповідно до статті 153 КЗПП створення безпечних і нешкідливих умов праці, забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається на роботодавця, крім випадків укладення між працівником та роботодавцем трудового договору про дистанційну роботу. Окрім цього, в кодексі містяться і інші законодавчі норми охорони і безпеки праці. Це норми статей: 154 «Додержання вимог щодо охорони праці при проектуванні, будівництві (виготовленні) та реконструкції підприємств, об'єктів і засобів виробництва»; 155 «Заборона введення в експлуатацію підприємств, які не відповідають вимогам охорони праці»; 156 «Заборона передачі у виробництво зразків нових машин та інших засобів виробництва, впровадження нових технологій, що не відповідають вимогам охорони праці»; 157 «Державні міжгалузеві та галузеві нормативні акти про охорону

праці»; 158 «Обов'язок роботодавця щодо полегшення і оздоровлення умов праці працівників»; 159 «Обов'язок працівника виконувати вимоги нормативних актів про охорону праці»; 160 «Контроль за додержанням вимог нормативних актів про охорону праці»; 162 «Кошти на заходи по охороні праці»; 161 «Заходи щодо охорони праці»; 163 «Видача спеціального одягу та інших засобів індивідуального захисту»; 164 «Компенсаційні виплати за невиданий спеціальний одяг і спеціальне взуття»; 165 «Видача мила та знешкджуючих засобів»; 166 «Видача молока і лікувально-профілактичного харчування»; 167 «Забезпечення працівників гарячих цехів газованою солоною водою»; 168 «Перерви в роботі для обігрівання і відпочинку»; 169 «Обов'язкові медичні огляди працівників певних категорій»; 170 «Переведення на легшу роботу»; 171 «Обов'язки роботодавця щодо розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві»; 172 «Застосування праці осіб з інвалідністю»; 173 «Відшкодування шкоди в разі ушкодження здоров'я працівників» та інші.

Законодавчі акти. Законодавство про охорону праці складається з Закону України «Про охорону праці», Кодексу законів про працю України, Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів [1]. Проте, проаналізувавши законодавство, можна прийти до висновку, що в окремих законодавчих актах теж містяться норми про безпеку та охорону праці. Зокрема у таких: Гірничий закон України, Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки».

Підзаконні нормативно-правові акти. Опублікований на офіційному сайті Держпраці Показник нормативних актів з охорони праці визначає певний комплекс підзаконних нормативно-правових актів в сфері охорони праці, що застосовуються на підприємствах харчової промисловості. Зокрема це:

Назва нормативного акта	№, дата документу	Організація
Правила охорони праці для працівників, зайнятих на роботах зі зберігання та переробки зерна	20.09.2017 наказ № 1504	Мінсоцполітики
Норми безплатної видачі спеціального одягу, спеціального взуття та інших засобів індивідуального захисту для працівників кондитерського, хлібопекарного та макаронного виробництва	26.03.2007 наказ № 59	Держгірпромнагляд
Типові норми безплатної видачі спеціального одягу, спеціального взуття та інших засобів індивідуального захисту працівникам елеваторної, борошномельно-круп'яної і комбікормової промисловості	10.06.1998 наказ № 118	Держнагляд охорони праці України

Назва нормативного акта	№, дата документа	Організація
Типові норми безплатної видачі спеціального одягу, спеціального взуття та інших засобів індивідуального захисту працівникам м'ясної і молочної промисловості	10.06.1998 наказ № 116	Держнагляд охорони праці України
Типові галузеві норми безплатної видачі працівникам спеціального одягу, спеціального взуття та інших засобів індивідуального захисту в харчовій промисловості (олійно-жирове, спиртове, лікєро-горілочне, пиво-безалкогольне, тютюнове та тютюново-ферментаційне, парфюмерно-косметичне та ефіроліїне виробництво)	10.06.1998 Наказ № 115	Держнагляд охорони праці України
Правила охорони праці для працівників м'ясопереробних цехів	05.05.1999 наказ № 81	Держнагляд охорони праці України
Правила охорони праці для працівників виробництв забою та первинної обробки тваринницької сировини	05.05.1999 наказ № 81	Держнагляд охорони праці України
Правила безпеки для олійно-жирового виробництва	22.04.1997 наказ №99	Держнагляд охорони праці України
Правила безпеки у виробництві олії методом пресування та екстракції	25.11.1992	Держгіртехнагляд України
Правила охорони праці для працівників підприємств по переробці молока	22.07.1999 наказ № 137	Держнагляд охорони праці України
Правила безпеки для виробництва хліба, хлібобулочних та макаронних виробів	28.02.2002 наказ № 125	Мінпраці України
Правила охорони праці для працівників, зайнятих на цукровому виробництві	05.10.2018 наказ № 1467	Мінсоцполітики
Правила безпеки для спиртового та лікєро-горілочного виробництва	22.04.1997 наказ № 100	Держнагляд охорони праці України
Правила охорони праці для виноробного виробництва	26.11.2012 наказ № 1351	МНС України

[6]. Аналіз Показника нормативно-правових актів з охорони праці засвідчує, що у цьому документі окремо для кожної галузі економіки міститься власний перелік нормативно-правових актів із охорони праці. Це полегшує роботу з цими документами як юристам так і фахівцям охорони праці.

Аналізуючи весь комплекс нормативно-правових актів, якими законодавець регулює сферу охорони і безпеки праці, для розкриття теми статті до вище наведеного переліку слід додати акти, які для реалізації прав працівників на охорону праці застосовуються на різних підприємствах, у тому числі і на підприємствах харчової промисловості, зокрема:

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) за додержанням законодавства у сферах охорони праці, промислової безпеки, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення, праці, зайнятості населення, зайнятості та працевлаштування осіб з інвалідністю, здійснення державного гірничого нагляду Державною службою з питань праці» від 20 травня 2020 р. № 383.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження методик розроблення критеріїв, за

якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю), а також уніфікованих форм актів, що складаються за результатами проведення планових (позапланових) заходів державного нагляду (контролю)» від 10 травня 2018 р. № 342.

Постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 337 «Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві».

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру» від 22 березня 2001 р. № 270.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення огляду, випробування та експертного обстеження (технічного діагностування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки» від 26 травня 2004 р. № 687.

Наказ Державного Комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду «Про затвердження Типового положення про діяльність уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці» № 56 від 21.03.2007.

Типовим положенням про комісію з питань охорони праці підприємства затвердженим Нака-

зом Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 21.03.2007 № 55.

Наказ Державного комітету України з нагляду за охороною праці № 151 від 08.06.2004 «Про затвердження Положення про Державний реєстр нормативно-правових актів з охорони праці».

Порядок проведення атестації робочих місць за умовами праці затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 1 серпня 1992 р. № 442.

Перелік робіт з підвищеною небезпекою затверджений Наказом Держнаглядохоронпраці України від 26.01.2005 № 15.

Постанова Кабінету Міністрів України № 1290 від 17 листопада 1997 р. «Про затвердження Списків виробництв, робіт, цехів, професій і посад, зайнятість працівників в яких дає право на щорічні додаткові відпустки за роботу із шкідливими і важкими умовами праці та за особливий характер праці»

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки» від 26 жовтня 2011 р. № 1107

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам, порядку проведення цих оглядів та видачі особистих медичних книжок» від 23 травня 2001 р. № 559.

Наказ Міністерства Охорони Здоров'я від 21.05.2007 за номером 246 «Про затвердження Порядку проведення медичних оглядів працівників певних категорій».

Отже в окремих випадках, на підприємствах харчової промисловості можуть бути застосовані саме вказані підзаконні нормативно-правові акти. Також слід зазначити, що на сьогоднішній день, розглядаються і інші нормативні акти, що в разі їх ухвалення будуть врегульовувати питання безпеки і охорони праці. Насамперед, це проект закону «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі» від 13.10.2023 року.

Для висновку слід зазначити що по-перше, до системи нормативно-правового регулювання охорони праці працівників на підприємствах харчової промисловості входять як законодавчі так і підзаконні нормативно-правові акти; по-друге, комплекс підзаконних нормативно-правових актів складно визначити вичерпним, з огляду на постійність процесу ухвалення актів Кабінетом Міністрів України, Верховною Радою України Міністерством соціальної політики сім'ї та одно-

сті України, Державною службою з питань праці та інших органів державної влади.

Література

1. Про охорону праці. Закон України від 14.10.1992, № 49 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення: 26.08.2025 року).
2. Про безпеку та здоров'я працівників на роботі: Проект Закону від 13.10.2023 року: URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/deda0399-23b0-4b5f-8588-0c4eb4ab2f28](https://itd.rada.gov.ua/deda0399-23b0-4b5f-8588-0c4eb4ab2f28) (дата звернення: 26.08.2025 року)
3. Пасічник В.Б. Адміністративно-правове забезпечення охорони здоров'я та реабілітації працівників у процесі праці. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство» №05, 2025 частина 2. с. 271–275. https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/10/APP_05_2025_part-2.pdf (дата звернення: 26.08.2025 року)
4. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010. Наказ Держспоживстандарту України 511.10.2010 № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>. (дата звернення: 26.08.2025 року).
5. Пасічник В.Б., Міщук І.В. Конституційно-правові основи охорони праці в Україні. Eurasian Academic Research Journal. №6 (06). – 2016 р. С. 108–119. (дата звернення: 26.08.2025 року)
6. Показчик нормативно-правових актів з охорони праці станом на 15 травня 2024 року. Офіційний вебсайт Держпраці України. URL: <https://dsp.gov.ua/pokazhchyk-normatyvno-pravovykh-aktiv-z/> (дата звернення: 26.08.2025 року)
7. Про безпеку та здоров'я працівників на роботі: Проект Закону від 13.10.2023 року: URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/deda0399-23b0-4b5f-8588-0c4eb4ab2f28](https://itd.rada.gov.ua/deda0399-23b0-4b5f-8588-0c4eb4ab2f28) (дата звернення: 26.08.2025 року).

Анотація

Пасічник В. Б. Основи правового регулювання охорони праці працівників підприємств харчової промисловості. – Стаття.

В статті досліджуються законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти охорони та безпеки праці працівників на підприємствах харчової промисловості. На основі законодавства, автор приходить до висновку, що виробництво харчових продуктів є окремим видом промисловості, яка є підвидом переробної промисловості. Цей висновок відповідає Класифікатору видів економічної діяльності (ДК 009:2010), що затверджений Наказом Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457. Відтак, підприємства які здійснюють виробництво харчових продуктів є промисловими підприємствами. Відтак, вони зобов'язані мінімізувати екологічні та інші негативні наслідки провадження своєї господарської діяльності.

Автор статті наводить законодавче визначення поняття «охорона праці». З'ясовано, що у правовій науці, як і в проектах законодавчих актів все частіше застосовується термін «безпека праці». Проте, проаналізувавши поняття: «охорона праці працівників», «охорона здоров'я працівників», «безпека та здоров'я працівників на роботі» автор прийшов до висновку, що ці категорії є синонімічними як за своїм змістом так і законодавчими визначеннями.

На думку автора, безпека та охорона праці як і безпека в широкому розумінні є основоположними, суттєвими та визначальними явищами сьогодення. Оскільки, людині властиво успішно розвиватись виключно в безпечному середовищі.

У науковій статті наводиться перелік статей чинної Конституції України, що визначають права на охорону і безпеку праці, гарантії та юридичні механізми захисту цих прав. Автор обґрунтовує власну точку зору відносно наявності цих правових норм та механізмів в чинній Конституції. Також автор зазначає основні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, що містять у своєму змісті норми і правила безпеки і охорони праці.

В результаті проведених досліджень, автор акцентує увагу на тому, що комплекс підзаконних нормативно-правових актів складно визнати вичерпним, з огляду на постійність процесу ухвалення різних нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, Міністерства соціальної політики сім'ї та єдності України, Державної служби з питань праці та інших органів державної влади.

Ключові слова: охорона праці, безпека праці, права працівників, трудове законодавство, адміністративно-правове забезпечення.

Summary

Pasichnyuk V. B. Fundamentals of legal regulation of labor protection of employees of food industry enterprises. – Article.

The article examines legislative and subordinate regulatory legal acts on labor protection and safety of employees at food industry enterprises. Based on the legislation, the author concludes that the production of food products is a separate type of industry, which is a subspecies of the processing industry. This conclusion corresponds to the Classifier of Economic Activities (DK 009:2010), approved by the Order of the State

Committee for Food and Consumer Standardization of Ukraine dated 11.10.2010 No. 457. Therefore, enterprises that produce food products are industrial enterprises. Therefore, they are obliged to minimize the environmental and other negative consequences of conducting their economic activities.

The author of the article provides a legislative definition of the concept of «labor protection». It is found that in legal science, as well as in draft legislative acts, the term «labor safety» is increasingly used. However, having analyzed the concepts: «occupational safety of workers», «health protection of workers», «safety and health of workers at work», the author came to the conclusion that these categories are synonymous both in their content and legislative definitions.

In the author's opinion, occupational safety and health, as well as safety in the broad sense, are fundamental, essential and defining phenomena of the present. Since it is inherent in a person to successfully develop exclusively in a safe environment.

The scientific article provides a list of articles of the current Constitution of Ukraine that define the rights to occupational safety and health, guarantees and legal mechanisms for protecting these rights. The author substantiates his own point of view regarding the presence of these legal norms and mechanisms in the current Constitution. The author also notes the main legislative and subordinate regulatory legal acts that contain the norms and rules of occupational safety and health.

As a result of the research, the author emphasizes that the complex of subordinate regulatory legal acts is difficult to recognize as exhaustive, given the constant process of adopting various regulatory legal acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Ministry of Social Policy, Family and Unity of Ukraine, the State Labor Service and other state authorities.

Key words: labor protection, occupational safety, employee rights, labor legislation, administrative and legal support.

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025

Дата публікації: 24.12.2025